

Zoektocht van een generatie

Nederlands Dagblad, 30-05-2003

Wouter Smilde

Stiefmoeder is een zwijggeshiedenis. Broer en zus, Hayo en Andrea Spanjert groeien op in een gezin waar veel niet besproken mag worden. Op het verleden van de ouders rust een taboe en het bestaan van hun halfzus blijft in stilte gehuld. "Het is de tijd van jassen keren, draadomroep en wederopbouw; auto's hoor je nog van verre komen en Indië heet Indonesië maar niemand noemt het zo." Voor het gezin Spanjert is de Tweede Wereldoorlog net afgelopen. Indonesië is nog een kolonie, Nederland is nog verzuild. Toch wordt in Smabers roman geen oorlogsbrood met troost gegeten. In de keuken geen boemboes, sambal, jamukruiden en wadjans. Evenmin wordt de kerk opgevoerd als een met schaduwen omhuld bolwerk. Stiefmoeder gaat over een generatie. Het is vooral een roman met menselijke portretten.

Andrea en Hayo worden opgevoed met zinsneden als: "Jongens huilen niet." "Meisjes hoeven niet te studeren." "Zulks spreekt men niet over." De mentaliteit is één van doen en moeten, zonder vragen te stellen. Dat de ouders zo zwijgzaam zijn, maakt die verplichtingen nog drukkender. In deze cultuur leren de opgroeiende kinderen niet om echte keuzes te maken. Andrea doorloopt haar levensfasen op een manier die sociaal aanvaardbaar is. Huwelijk en ouderschap ondergaat ze. Haar verbintenis, uit gewoonte gesloten, mislukt. De dorheid van het samenzijn spreekt uit de afwezigheid van echte intimiteit: het echtpaar bedrijft de liefde snel en doelgericht. Zij vervullen hun huwelijkse plicht. Hayo blijft zijn leven lang struikelen over de ongeschreven wetten uit zijn kindertijd. Hij studeert omdat vader dat graag wil. Gaat van de ene baan naar de andere, maar vindt nooit rust. De broer en zus delen wanneer zij volwassen zijn, een gevoel van ontheemding.

Nicolette Smabers beschrijft haar karakters knap. Met veel oog voor detail laat ze de innerlijke gesteldheid van een persoon terugkeren in diens handelingen. Een mooi voorbeeld daarvan is een ongemakkelijk gesprek tussen de volwassen Andrea en haar moeder. Andrea snijdt hierin het verleden aan. "Ze vroeg of de tantes lesbiennes waren. 'Lesbiennes?' Haar moeder keek of ze het in Keulen hoorde donderen. 'Lesbiennes ja, u weet toch wel wat ik bedoel?' 'Ja, ja,' zei ze haastig, 'levensvriendinnen, maar dat weet ik echt niet hoor. Je vader en ik hebben het daar nooit over gehad, daar blijven wij buiten. (..) Ze zweeg en wende haar bovenlichaam naar de tuin. 'Moet je toch zien, wat jullie tuin er prachtig bij staat.'" Zulk oog

voor detail zorgt tegelijk voor de zwakke punten van het boek. De schrijfster geeft zoveel aandacht aan de zinnen, gebaren en handelingen, dat de verhaallijn daarvan te lijden heeft. Een verzameling fraaie beelden is nog geen verhaal. Doordat de samenhang zwak is, hapert ook de spanningsboog. Er komt geen bevredigend antwoord op vragen als 'waarom begon het zwijgen?' en 'wat zit er achter de taboes?'.
Toch overtuigt de roman. Stiefmoeder stemt tot denken. Andrea en Hayo staan symbool voor de generatie die is grootgebracht tijdens de opbouw, getrouwd is uit gewoonte en gaan werken uit verplichting. Andrea is niet gewoon een gescheiden moeder, zij is dé gescheiden moeder, die op een dag wakker wordt en de laatste druppels vindt van een leven dat haar door de vingers is gesijpeld. Zij noch Hayo weten een eigen koers uit te zetten in het leven. Het verhaal beschrijft het voortraject van actuele verschijnselen: Een samenleving vol gescheiden ouders, een maatschappij op zoek naar zingeving. Alleen moeder Spanjert, juist één van de zwijgende ouders, weet zich te bevrijden van de rollen die het leven haar automatisch toedeelt. In de meest tedere fragmenten van de roman telt zij als bejaarde haar dagen af. In die laatste periode besluit zij dat ze weer bij haar voornaam genoemd wil worden. Martha, zoals ze als meisje heette, en niet: echtgenote, mevrouw of moeder.

Daarmee doet ze wat haar kinderen niet lukt. Het opnieuw aannemen van haar naam is een keuze. En kiezen is een teken van identiteit. Het is persoonlijkheid waar het Hayo en Andrea aan ontbreekt. Omdat zij doen wat hoort en moet, maken zij geen persoonlijke ontwikkeling door. Daarom zijn in het boek de huwelijken kale bolwerken, is de Kerk een verlaten gebouw, en zijn de levens lege balzalen waaruit holle echo's opklinken.